

<https://doi.org/10.34142/23129387.2022.66.19>

УДК 159.9

ORCID 0000-0001-6492-0234

СТРУКТУРА ТА ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОНЕТАРНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ

Ігор В. Сохань,

аспірант кафедри психології,

Харківський національний педагогічний університет імені

Г.С. Сковороди, м. Харків, Україна

E-mail: i.v.sohan.hnpu@gmail.com

Актуальність і мета дослідження: вивчення монетарної поведінки є новою проблемою у сучасній психології, а психологічний супровід конструктивних форм монетарної поведінки студентів є нагальним питанням психологічної практики.

Методи і вибірка дослідження: Опитувальник монетарних атитюдів Б. і Т. Клонц, опитувальник Фенема «Шкала грошових уявлень та поведінки, опитувальник для визначення ставлення школярів до грошей, опитувальник «Мотиви, що спонукають оволодівати власністю». Вибірку досліджуваних склали студенти ХНПУ імені Г.С. Сковороди, що навчаються за ОКР «бакалавр», кількістю 98 осіб.

Результати і висновки: Структура монетарної мотивації студентів представлена чотирма профілями: монетарної мотивації збагачення, монетарної мотивації збагачення, монетарної мотивації уникнення бідності, монетарної мотивації переваги та самоствердження, позитивної інструментальної мотивації. Типологічний аналіз мотивації володіння власністю показав існування шести профілів: вмотивованість на отримання власності, вмотивованість на заробіток, низька вмотивованість на отримання власності, полівмотивованість на отримання власності, вмотивованість на підприємництво, вмотивованість на збагачення. Були отримані типологічні профілі монетарних атитюдів: обережне ставлення до грошей, жадібне ставлення до грошових витрат, виважене ставлення до грошових витрат. Визначено типологічні профілі монетарних уявлень: установка на збереження грошей, помірність грошових уявлень, фіксація на грошах. Виявлено типологічні профілі ставлень до грошей: позитивне ставлення до

грошей, виважене ставлення до грошей, байдуже ставлення до грошей.

Ключові слова: монетарна поведінка, мотивація володіння власністю, монетарні атитюдиди, монетарні уявлення, ставлення до грошей.

Structure and typological features of monetary motivation of students

Ihor V. Sohan,

graduate student of Practical Psychology Department

H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ukraine

E-mail: i.v.sohan.hnpu@gmail.com

Relevance and aim of the study: the study of monetary behavior is a new problem in modern psychology, and the psychological support of constructive forms of monetary behavior of students is an urgent issue of psychological practice.

Methods and research sample: Questionnaire of monetary attitudes B. and T. Klonz, questionnaire Fenem "Scale of monetary ideas and behavior, a questionnaire to determine the attitude of students to money, a questionnaire" Motives that motivate the acquisition of property. The sample consisted of students of KhNPU, 98 people.

Results and conclusions: The structure of students' monetary motivation is represented by four profiles: monetary motivation of enrichment, monetary motivation of enrichment, monetary motivation of poverty reduction, monetary motivation of preference and self-affirmation, positive instrumental motivation. Typological analysis of property motivation showed the existence of six profiles: motivation to acquire property, motivation to earn, low motivation to acquire property, semi-motivation to acquire property, motivation to entrepreneurship, motivation to enrich. Typological profiles of monetary attitudes were obtained: a cautious attitude to money, a greedy attitude to money spending, a balanced attitude to money spending. Typological profiles of monetary representations are determined: setting for saving money, moderation of monetary representations, fixation on money. Typological profiles of attitudes to money are revealed: positive attitude to money, balanced attitude to money, indifferent attitude to money.

Keywords: monetary behavior, motivation to own property, monetary attitudes, monetary ideas, attitude to money.

Вступ. Юнацький вік є сенситивним для формування ставлення до грошей як цілісне психологічне утворення, у

процесі якого ключовим є входження юнаків та юнок в економічну сферу суспільства, виступаючи суб'єктом економічної діяльності (Зубіашвілі, 2009; Козлова, 2004). Утім незалежно від віку у сучасному суспільстві гроші переважною мірою осмислюються як благо (Николаенко, 2007), їм надаються символічні значення престижу та влади (Бичкар, 2007). У такому разі матеріальні власності виступають як символ самоцінності особистості юнака, провокуючи імпульсивні юнацькі покупки та відмову від заощадження коштів (Нікітіна, 2020). Крім того, викликає занепокоєння той факт, що юнаки не пов'язують доходи та здібності (Дейнека, 1999).

Передумовами монетарної мотивації, поведінки та ставлення юнаків до грошей є соціально-економічні, соціально-демографічні, етнічні, соціально-культурні, національні, релігійні умови, в яких він перебуває, причому специфіка ставлення юнака до грошей полягає у мотиваційних орієнтаціях на досягнення чи на аффіліацію; установках на колективізм чи індивідуалізм; значення, яке люди у різних культурах надають матеріальним цінностям тощо (Нікітіна, 2020). В.Москаленко (2004) підкреслено, що ставлення до грошей в українському суспільстві формується під впливом чотирьох різноспрямованих факторів: традиційної економічної свідомості, пов'язаної зі сприйняттям грошей як деякої абстрактної цінності, про яку і не варто говорити та думати; радянського менталітету батьків, що передбачає розгляд грошей як джерела нерівності, експлуатації; сильного впливу західного економізму, за яким гроші є центром соціальних відносин та пріоритетів; кризовому характері економіки, її нестабільності.

Іншими факторами монетарної мотивації є транслявання моделей надмірного споживання, що нав'язуються рекламою, які «інтоксикують» молодь, особливо ту, яка ще не має власного трудового досвіду, виражаючись у домінуванні паразитичного типу економічних установок «багато витратити, не заробляючи» (Фенько, 2004).

Крім того факторами формування певної монетарної поведінки є особливості сімейного виховання, спілкування з

однолітками та друзями. Розуміння молоддю економічних тем на індивідуальному рівні засновується саме у сім'ї, яка відіграє значну роль у процесі економічної соціалізації дітей та юнаків (Кдів, 2004). Сім'я транслює цінності економічного життя у вигляді батьківських настанов (Matthews, 1991). К. Лоу (2005), гроші є інструментом моральної соціалізації, моральним символом у межах сімейного контексту. Символічне значення грошей стає можливим для розуміння, якщо дослідити контекст його використання. Систематичне розуміння грошей розширюється, якщо ми зазначимо що ми робимо з грошима та з ким ми це робимо.

Обізнаність про гроші та фінансовий стан сім'ї виступають важливими чинниками монетарної мотивації студента поряд із індивідуальним наставництвом у розвитку дитячих фінансових навичок, що є чинником уникнення боргів у майбутньому (Norvilitis & MacLean, 2010). Заклопотаність багатьох сімей своїм благополуччям стала однією з причин стрімкого підвищення у підлітків значущості грошей як важливого засобу самоствердження та самореалізації у колі однолітків та значущих осіб. Усе це виражається у формуванні суперечливого ставлення до грошей, багатства, зниженні значущості моральних та гуманістичних цінностей, смутному уявленні сенсу свого життя та свого майбутнього. Гедоністична спрямованість поведінкових стратегій передбачає у юнаків появу споживацьких стратегій. Отже, на психологічні особливості ставлення особистості до грошей впливає ступінь участі батьків у вихованні своїх дітей. Участь юнаків у фінансових справах сім'ї постає важливим фактором економічної соціалізації (Авер'янова & Москаленко, 2003).

Серед інших факторів, що впливають на монетрану мотивацію, є виділені Т.В. Бабицькою (2007) чинники спілкування з однолітками та спілкування з друзями. Обізнаність про гроші та основи управління молодь отримує переважно від своїх батьків, а також від учителів, однолітків та друзів (Norvilitis & MacLean, 2010). У дослідженні С.Ю. Буреніної (2000) показано, що гроші є умовою спільного дозвілля та здійснення спільної діяльності, а особистість

однолітка може бути оцінена у певних випадках з боку наявності/відсутності у неї грошей.

Крім того, велику групу факторів монетарної мотивації складають внутрішньоособистісні особливості, зокрема своєрідність психологічного захисту особистості (Лазарев, 2009), особливостей особистісної поведінки, пов'язаної з «нездоровим» ставленням до грошей (Matthews, 1991), рівня екстраверсії та агресивності (Бичкар, 2007), ступеню відкритості, сміливості, самоконтролю (Дейнека, 2002), рівня особистісної зрілості (Семенов, 2004), конституційно-типологічних особливостей (Енин, 2004), а також визначенні грошей як атрибуту свідомості особистості, який включений у систему осмислення та особистісного привласнення соціальної дійсності завдяки свідомості (Белицкая, 2003), системи особистісних ставлень (Нікітіна, 2020).

Методи та вибірка досліджуваних. Вибірку досліджуваних склали студенти ХНПУ імені Г.С. Сковороди, що навчаються за ОКР «бакалавр», кількістю 98 осіб.

У дослідженні були використані такі методики:

1. *Опитувальник «Мотиви, що спонукають оволодівати власністю»* (Карнышев, Бурменко, Иванова, 2006), спрямований на вивчення мотиву нужди, прагматичних мотивів, підприємницьких мотивів, мотивів незалежності та самоствердження.

2. *«Опитувальник монетарних атитюдів» Б. і Т. Клону* (Баязитова, Лапшова, 2017), що спрямований на вивчення схильності до уникнення грошей, уявлення про гроші як високий статус, поклоніння грошам, занепокоєність грошами.

3. *Опитувальник Фенема «Шкала грошових уявлень та поведінки»* (адаптація О.С. Дейнека, 2000), спрямований на вивчення одержимості грошами, уявлення про гроші як джерело влади, економності, неадекватною монетраною поведінкою та

4. *«Опитувальник для визначення ставлення школярів до грошей»* (варіант для старшокласників) (Семенов, Мацнев, 2009) присвячений вивченню особливостей монетарних атитюдів особистості, був обраний тому, що його використання є найбільш доцільним у рамках нашого дослідження через

врахування у ньому вікових особливостей юнацького віку та його успішної психометричної перевірки. Він складається з 45 тверджень, які оцінюються дослідженими за ступенем згоди з ними за шкалою від 1 до 7, де «1» - «цілковито не згоден», а «7» - «повністю згоден». За результатами встановлюється психологічні особливості ставлення до грошей при підрахунку отриманих результатів за п'яти шкалами: 1) «Позитивне та раціональне ставлення до грошей. Мистецтво ними керувати» (назва скорочена нами до «Вміння керувати грошима»), 2) «Фіксація на грошах. Мотив економії» («Мотив економії»), 3) «Тривожність через гроші. Мотив фінансової безпеки» («Тривога через гроші»), 4) «Негативні емоції по відношенню до грошей. Напруга через гроші» («Напруга через гроші»), 5) «Терапевтична функція грошей. Гроші як задоволення чи ліки» («Реалізація терапевтичної функції грошей»). При інтерпретації результатів пропонується скористатися протилежно визначеними описами, які характеризують велику кількість балів за шкалою чи незначну.

Мета дослідження – визначити факторну структуру та кластерні типологічні профілі монетарної мотивації особистості студента.

Результати. У результаті факторизації показників монетарної мотивації студентів було виявлено її чотирьох факторну структуру, що пояснює понад 80% дисперсії (таблиця 1).

Перший фактор (факторна вага становить 5,92, 34,6% дисперсії) утворений показниками поклоніння грошам, гроші як статус, грошова одержимість, прагматичні мотиви, терапевтична функція грошей, тривожність через гроші, неадекватна поведінка та напруга через гроші. Фактор був названий «Монетарна мотивація збагачення».

Другий фактор (3,30; 19,4%) містить показники економності, мотивів нужди, уникнення грошей, стурбованість через гроші та напруга через гроші. Фактор був названий «Монетарна мотивація уникнення бідності».

Таблиця 1

Факторна структура монетарної поведінки студентів

Показники	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3	Фактор 4
Мотиви нужди		0,8746		
Прагматичні мотиви	0,8576			
Підприємницькі мотиви				0,8451
Мотиви незалежності та самоствердження			0,9415	
Уникнення грошей		0,7383		
Гроші як статус	0,8675			
Поклоніння грошам	0,8753			
Стурбованість грошима		0,5584		
Грошова одержимість	0,8595			
Влада			0,9463	
Економність		0,8787		
Неадекватна поведінка	0,7045			
Позитивне і раціональне ставлення до грошей				0,8325
Фіксація на грошах			0,5158	
Тривожність через гроші	0,7458			
Напруга через гроші	0,6429	0,5206		
Терапевтична функція грошей	0,7719			
Факторна вага	5,9255	3,3018	2,4392	2,0552
% дисперсії	0,3485	0,1942	0,1435	0,1209

Третій фактор (2,44; 14,4%) утворений показниками мотиви незалежності та самоствердження, гроші як влада та фіксація на грошах. Фактор був названий «Монетарна мотивація переваги та самоствердження».

Четвертий фактор (2,05; 12%) утворений показниками підприємницьких мотивів та позитивного та раціонального

ставлення до грошей. Фактор був названий «Позитивна інструментальна монетарна мотивація».

Наступним завданням було виявити типологічні особливості монетарної мотивації студентів. На рис. 1 показано типологічні профілі мотивації володіння власністю.

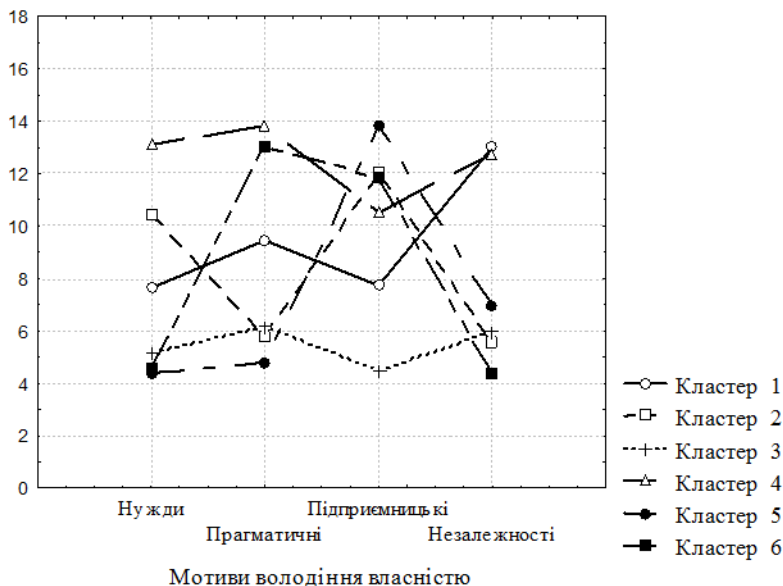

Рис. 1. Типологічні профілі мотивації володіння власністю.

Перший кластер утворений помірним рівнем показників мотиву нужди, прагматичного мотиву, підприємницького мотиву та високими показниками мотиву незалежності. Даний профіль представлений 31,3% студентів і був названий «Вмотивованість на отримання власності для незалежності».

Другий кластер утворений середньо-високими показниками мотиву нужди та підприємницького мотиву та низькими показниками прагматичного мотиву та мотиву незалежності. Отриманий профіль характеризує 9,8% вибірки студентів і був названий «Вмотивованість на заробіток».

Третій профіль представлений низькими показниками мотивів володіння власністю. 17,6% студентів представлені

даним профілем. Профіль був названий «Низька вмотивованість на отримання власності».

Четвертий профіль утворений високими показниками мотивів нужди, прагматичного мотиву, мотиву незалежності та середньо-високими показниками підприємницького мотиву. 13,7% досліджуваних представлені даним профілем. Профіль був названий «Полівмотивованість на отримання власності».

П'ятий профіль утворений низькими показниками мотиву нужди, прагматичного мотиву, високим рівнем підприємницького мотиву та середньо-низькими показниками мотиву незалежності. 13,7% студентів мають цей профіль мотивації оволодіння власністю. Профіль був названий «Вмотивованість на підприємництво».

Шостий профіль представлений низькими показниками мотивів нужди та незалежності та високими показниками прагматичних та підприємницьких мотивів. 13,7% студентів мають цей профіль мотивації оволодіння власністю. Профіль був названий «Вмотивованість на збагачення».

Усі студенти представлені типами мотивації оволодіння власністю майже рівномірно ($\chi^2_{\text{Емп}} = 8,883$; $p > 0,05$).

На рис. 2 показано типологічні профілі монетарних атитюдів.

Перший профіль утворений помірними показниками усіх монетарних атитюдів і характеризує 54,7% вибірки. Профіль був названий «Обережне ставлення до грошей».

Другий профіль утворений помірними показниками усіх монетарних атитюдів, крім уникнення грошей, за яким визначено високий рівень. Профіль характеризує 19% вибірки. Профіль був названий «Жадібне ставлення до грошових витрат».

Третій профіль утворений низькими показниками усіх монетарних атитюдів, особливо установки до статусності грошей та поклоніння грошам, за яким визначено занижені показники. Профіль характеризує 26,2% вибірки. Профіль був названий «Виважене ставлення до грошових витрат».

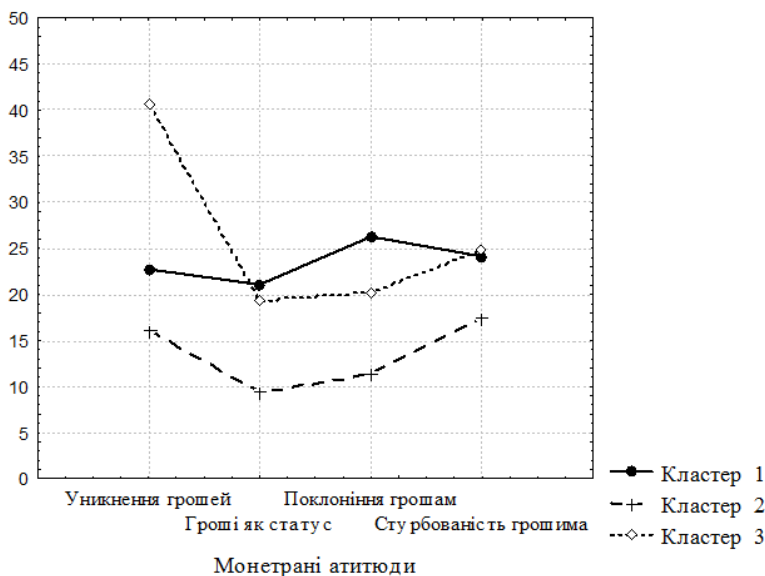

Рис. 2. Типологічні профілі монетарних атитюдів у студентів.

Серед студентів найменшою мірою представлений профіль «Жадібне ставлення до грошових витрат» ($\chi^2_{\text{Емп}} = 9$; $p < 0,05$).

На рис. 3 показано типологічні профілі монетарних уявлень.

Перший профіль утворений помірними показниками грошової одержимості та економності, низькими показниками влади і неадекватної поведінки і характеризує 43,2% вибірки. Профіль був названий «Установка на збереження грошей».

Другий профіль утворений помірними показниками грошової одержимості та економності, низькими показниками влади і неадекватної поведінки і характеризує 18,2% вибірки. Профіль був названий «Помірність грошових уявлень».

Третій профіль утворений високими показниками грошової одержимості, низькими показниками влади, високими показниками економності та середніми показниками неадекватної поведінки і характеризує 43,2% вибірки. Профіль був названий «Фіксація на грошах».

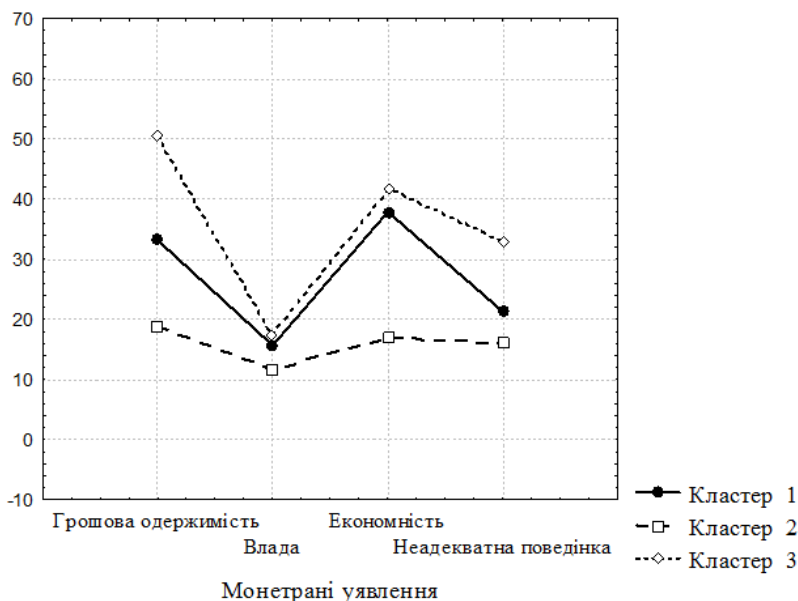

Рис. 3. Типологічні профілі монетарних уявлень у студентів.

Жодних переваг у профілях серед студентів не виявилось ($\chi^2_{\text{Емп}} = 4,68; p > 0,05$).

На рис. 4 показано типологічні профілі ставлень до грошей.

Перший профіль утворений помірними показниками фіксації на грошах та напруги через гроші, високими показниками позитивного і раціонального ставлення до грошей та терапевтичної функції грошей і неадекватної поведінки і характеризує 30% вибірки. Профіль був названий «Позитивне ставлення до грошей».

Другий профіль утворений помірними показниками усіх типів ставлень до грошей і характеризує 45% вибірки. Профіль був названий «Виважене ставлення до грошей».

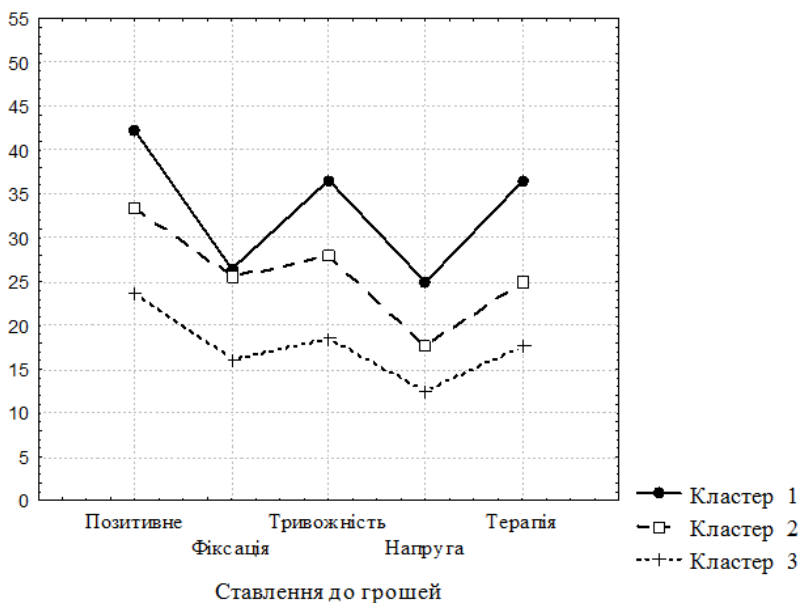

Рис. 4. Типологічні профілі ставлень до грошей у студентів.

Третій профіль утворений низькими показниками ставлень до грошей і характеризує 25% вибірки. Профіль був названий «Байдуже ставлення до грошей».

Обговорення. У дослідженні О. Нікітіної (2020) було показано існування п'ять типологічних профілів ставлення до грошей («Зважено-раціональний», «Грошове занепокоєння», «Грошова розслабленість з вираженим терапевтичним спрямуванням витрат», «Негативноемоційна концентрація на грошах», «Грошове заперечення»), утім вони за змістом не відповідають отриманим нами у даному дослідженні профілям – «позитивне», «виважене» та «байдуже» ставлення до грошей.

Висновки. Структура монетарної мотивації студентів представлена чотирма профілями: монетарної мотивації збагачення, монетарної мотивації збагачення, монетарної мотивації уникнення бідності, монетарної мотивації переваги та самоствердження, позитивної інструментальної мотивації.

Типологічний аналіз мотивації володіння власністю показав існування шести профілів: вмотивованість на отримання власності, вмотивованість на заробіток, низька вмотивованість на отримання власності, полівмотивованість на отримання власності, вмотивованість на підприємництво, вмотивованість на збагачення.

Були отримані типологічні профілі монетарних атитюдів: обережне ставлення до грошей, жадібне ставлення до грошових витрат, виважене ставлення до грошових витрат.

Визначено типологічні профілі монетарних уявлень: установка на збереження грошей, помірність грошових уявлень, фіксація на грошах.

Виявлено типологічні профілі ставлень до грошей: позитивне ставлення до грошей, виважене ставлення до грошей, байдуже ставлення до грошей.

Література:

Авер'янова Г., Москаленко В. (2003). Особливості економічної соціалізації молоді в умовах трансформації українського суспільства. *Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні: [За ред. С.Д. Максименка, В.Т. Циби, Ю.Ж. Шайгорського]. К. : Український центр політичного менеджменту, 296-318.*

Бабицкая Т.В. (2007). Социально-психологические факторы, влияющие на понимание значения денег и способы обращения с ними. *Экономическая психология. Туризм. Экология. Актуальные теоретические и практические проблемы: Материалы восьмой научно-практической конференции / под общ. ред. д. пс. наук, проф. Карнышева А.Д. - Иркутск: Изд-во БГУЭП, 197-200.*

Баязитова Д.А., Лапшова Т.А (2017). Адаптация опросника монетарных аттитудов Б. и Т. Клонц на русскоязычной выборке. *Петербургский психологический журнал, 19. 112 – 132.*

Белицкая Г.Э. (2003). Особенности отношений к деньгам: деньги как предмет личностного осмысления. Ежегодник Российского психологического общества: Материалы 3-го Всероссийского съезда психологов 25-28 июня 2003 года: В 8 т. — СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та.

Бичкар Є. (2007). Соціально-психологічні фактори грошових настановлень сучасної молоді. *Шевченківська весна: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів*

та молодих вчених. – Вип. V: У 5-х част. – Т.1.-Ч.1 / За заг. ред.проф. О.К. Закусила. К.: ВЦ „Принт-центр», 6-9.

Буренина С. Ю. (2000). Влияние денег на процессы социализации современных подростков: автореферат дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика».

Зубіашвілі І. К. (2009). Ставлення до грошей як фактор економічної соціалізації старшокласників: дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.05 «Соціальна психологія. Психологія соціальної роботи». Київ.

Козлова Е.В. (2004). Психологические основы экономической социализации: учебное пособие. Великий Новгород: НовГУ имени Ярослава Мудрого.

Лазарев Е.Н. (2009). Влияние психологических защит на формирование типа монетарного поведения личности. *Актуальные вопросы современной психологии и педагогики: Сборник докладов международной научной заочной конференции (Липецк, 13 июня 2009 г.). Ч. II. Психологические науки / Отв. ред. А.В. Горбенко. –Липецк: Издательский центр «Де-факто», 21-26.*

Москаленко В. (2004). Сучасні напрямки досліджень в економічній психології. *Соціальна психологія*, 3(5). 3-21.

Николенко Ю.С. (2007). Категориальная структура и содержание образа денег у студентов Дальневосточного региона: автореф. на соиск. уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.01. «Общая психология, психология личности, история психологии». Хабаровск.

Нікітіна О.П., Хомуленко Т.Б., Іванченко А.Д. (2020). Психологія монетарної спрямованості особистості: монографія. Харків : Лідер.

Дейнека О.С. (1999). Экономическая психология в российской политике переходного периода: дис. ... док. псих. наук: спец. 19.00.12 «Политическая психология». СПб.

Дейнека О.С. (2002). Динамика макроэкономических компонентов образа денег в обыденном сознании. *Психологический журнал*, 23. 2. 36-46.

Енин В.В. (2004). Влияние конституционально-психотипологических особенностей личности на восприятие денег в юношеском возрасте: автореферат дис. на соиск. уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология. Психология личности. История психологии». Ставропольский государственный университет, Ставрополь.

Семенов М.Ю. (2004). Особенности отношения к деньгам людей с разным уровнем личностной зрелости: дис. ...канд. псих. наук: спец. 19.00.05 «Социальная психология». Ярославль.

Семенов М.Ю., Мацнев М.Ю. (2009). Опросник для изучения отношения школьников к деньгам. Профессиональное самосознание и экономическое поведение личности: Труды III международной научной интернет-конференции, март – июнь 2009 г./отв. ред. М.Ю. Семенов. Омск: изд-во «Полиграфический центр КАН», 85-110.

Фенько А.Б. (2004). Психологический анализ отношения москвичей к деньгам. *Психологический журнал*, 25. 2. 34-42.

Kõiv K. (2004). Pocket money as an agent of economic socialization: differences in parental management of money of mail juvenile delinquents compared with controls. *The Experience of Citizenship: Conference Papers of the Sixth Conference of the Children's Identity and Citizenship in Europe Thematic Network (CiCe). Krakov, Poland, May 20-22, 2004/ Ed. A.Ross.- London: CiCe*, 317-324.

Low K. E.Y. (2005). Money and Morality: Some perspectives from Singapore. *New Zealand Journal of Asian Studies*. 7. 1, 37-62.

Matthews A. (1991). If I think about money so much, why can't I figure it out? : understanding and overcoming your money complex / Arlene Modica Matthews. New York: Summit Books.

Norvilitis J.M., MacLean M.G. (2010). The role of parents in college students' financial behaviors and attitudes. *Journal of Economic Psychology*. 31. 1. 55-63.

Оригінальний рукопис отриманий 1 лютого 2022 року

Стаття прийнята до друку 22 лютого 2022 року